

ECONOMIC SECURITY OF A COUNTRY

BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE PAŃSTWA

Dr hab. Zdzisław Majkut

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi
w Józefowie

zmajkut@o2.pl

ABSTRACT

„For 40 years we have hold the military definition of national security. And a national security is the economic problem. Who loses the soil and forests -will soon lose production capacity.”

Seeking answers to the question: which issues(goals)are more important? We should realize, that the most important is the urgency or the rank of a certain aspect during the implementation of interests or because of the country's issue in a given situation and at the moment.

Today, the country's security is linked with a wide range of needs, among other things, such as: survival, existence, prosperity and similar. Values, which the definition of security refers to, are derived from human needs and the needs of societies. They are reflected in their efforts, and which in turn are formulated in the form of the reason of state, and the supreme values and vital interests.

Needs, tha tare related to economic security, are objective in nature. However, actions which seek to satisfy them mainly depend on the subjective perception of these needs and on the assessment of their status, as well as the selection of measures, that are used to satisfy them

KEYWORDS: *The economic potential of the State, International economic security, economic security of defense, country's economic potential, security space*

WPROWADZENIE

Wyraźne ustalenie kategorii *ekonomicznego bezpieczeństwa państwa* analogicznie jak ustalenie ogólnikowego bezpieczeństwa państwa – jest

dość trudne do przeprowadzenia, ponieważ definicje, które są w tym względzie dostępne, generalnie oparte są na przyjętych założeniach dla konkretnej analizy. Często są również przedstawiane w formie dość rozbudowanych określeń, które odnoszą się do różnorodnych aspektów tejże problematyki. Problemy określenia ekonomicznego bezpieczeństwa państwa pogłębia również fakt, na który wskazuje Z. Kołodziejak, iż ekonomiczne bezpieczeństwo wywodzi się z pojęcia bezpieczeństwa ogólnego oraz bezpieczeństwa państwa¹, co komplikuje jego zdefiniowanie przez ocenę.

Problemy, które są związane ze rozumieniem ekonomicznego bezpieczeństwa, rozpoczynają się na etapie definiowania oraz ustalania pojęciowego zakresu tejże kategorii. Ewolucja definicji ekonomicznego bezpieczeństwa podążała wraz za zmianami zakresu przedmiotowego definicji bezpieczeństwa ogólnego oraz bezpieczeństwa państwa². Na początku jego zakres wyznaczany był poprzez pojmowanie bezpieczeństwa państwa przede wszystkim w kategoriach militarnych oraz politycznych. Ekonomiczne bezpieczeństwo to zdolność gospodarki do zaspokojenia potrzeb, które głównie związane były z militarnymi konfliktami (w tym także przejście od pokojowej gospodarki do gospodarki wojennego przygotowania oraz mobilizacji gospodarczej). Przy czym zagadnienia wojny ekonomicznej analizowano przede wszystkim poprzez pryzmat jej wpływu na wojenno-ekonomiczny potencjał państwa. Pod wpływem bardzo wyraźnego definiowania bezpieczeństwa kraju jako ekonomicznego problemu³ (przeważnie w kontekście efektywnej alokacji zasobów), kryzysu energetycznego z lat siedemdziesiątych czy kryzysu gospodarki polskiej lat z osiemdziesiątych oraz narastania cywilizacyjnego dystansu, nieustannie narastała świadomość wagi gospodarki jako stosunkowo samodzielnego segmentu bezpieczeństwa (na przykład skutki gospodarczych sankcji lub kryzysu zadłużenia). W konsekwencji tego typu sytuacji koniecznością stało się poszerzenie pojęciowego zakresu bezpieczeństwa ekonomicznego.

Za przykład celowo zwężonej definicji wstępnej mogą posłużyć defini-

1 E. Frejtag-Mika, Z. Kołodziejak, W. Putkiewicz, *Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie*, Wyd. Politechniki Radomskiej im. K. Pułaskiego, Radom 1996, s. 8.

2 J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa... op. cit.*; M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i organizacyjne elementy bezpieczeństwa i obronności, rozprawa habilitacyjna*, AON, Warszawa 1998.

3 C.J. Hitch, R.N. McKean, *Ekonomika obrony w erze jądrowej*, Wyd. MON, Warszawa 1965, s. 26.

cje R. Zielińskiego oraz W. Stankiewicza. Pierwszy z nich uważa, iż:

*Bezpieczeństwo ekonomiczne kraju wyraża się w zdolności gospodarki do suwerennego przezwyciężania skutków wynikających z ekspansji napięć w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych*⁴.

Drugi jest zdania, że:

*Przez bezpieczeństwo ekonomiczne w kontekście ekonomiki obrony rozumiemy równowagę między siłą zagrożenia gospodarki obronnej a reakcją na to zagrożenie*⁵. Jeszcze inne rozumienie przedstawił F. Majchrzak, który uważa, że: *Pojęcie bezpieczeństwa ekonomicznego służy do określenia przedsięwzięć podejmowanych w płaszczyźnie gospodarczej, mających zapewnić względną swobodę kształtowania procesów gospodarczych zgodnie z interesami narodu (państwa)*⁶.

Przez wzgląd na dużą złożoność problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego część autorów zrezygnowała z prezentowania tylko jednej definicji, na rzecz przedstawiania różnorodnych sposobów rozumienia ekonomicznego bezpieczeństwa oraz jego płaszczyzn⁷.

W wyniku powyżej wskazanych zdarzeń, w sposobie ujmowania ekonomicznego bezpieczeństwa zostały ukształtowane dwa podstawowe a zarazem odmienne stanowiska. Pierwsze stanowisko tradycyjne, które jest związane z zaakcentowaniem w ekonomice obrony militarnych aspektów (oraz politycznych), a także zdolności do przeciwstawiania się zagrożeniom, jest wynikiem postrzegania bezpieczeństwa kraju przede wszystkim w relacjach państwa z zagranicznym otoczeniem przez pryzmat zagrożeń gospodarczo-obronnego potencjału.

Taki typowy oraz rozwinięty pogląd reprezentuje na przykład S. Michałowski, który uważa że:

*[...] międzynarodowe bezpieczeństwo ekonomiczne jako wyobrażenie stopnia efektywności zewnętrznej ingerencji w trzy zasadnicze sfery, decydujące o łącznym bezpieczeństwie kraju: rozwój gospodarczy, stabilność przyjątego systemu społeczno-politycznego oraz potencjał obronny*⁸. Jednocześnie

4 R. Zieliński, *Kierowanie gospodarką socjalistyczną w świetle teorii bezpieczeństwa ekonomicznego*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Teoria i praktyka*, red. Z. Kolodziejak, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1986, s. 74.

5 W. Stankiewicz, *Zagadnienia bezpieczeństwa ekonomicznego a gospodarka obronna*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne... op. cit.*, s. 39.

6 F. Majchrzak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne a teoria wojny gospodarczej*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne... op. cit.*, s. 46.

7 A. Lubbe, *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa*, „Sprawy Międzynarodowe” 1997, nr 4.

8 Por. S. Michałowski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne w stosunkach Wschód-*

autor tej definicji zaznacza możliwość zgłaszania zastrzeżeń co do zasadności [...] samodzielnego wyodrębnienia kategorii bezpieczeństwa ekonomicznego [...]⁹.

Mając na uwadze zbieżność kategorii ekonomicznego bezpieczeństwa oraz zależność ekonomiczną wynikłą z motywu politycznego (czyli przesłanek) oraz impulsu, uzasadnia on rezygnację z ekonomicznego bezpieczeństwa jako samodzielnej ekonomicznej kategorii. Za tego typu stanowiskiem przede wszystkim przemawia możliwość traktowania sumarycznego zależności oraz konsekwencji oddziaływania zewnętrznego w strefie gospodarczej w trzech podstawowych płaszczyznach bezpieczeństwa państwa, to znaczy: politycznej, militarnej oraz ekonomicznej¹⁰.

W tymże ujęciu ekonomiczne bezpieczeństwo wyraża stopień:

*[...] podatności danego kraju na przeniesienie przez płaszczyznę gospodarczą, głównie przez transmisję kanałami i mechanizmami zależności ekonomicznych, działań gospodarczych o charakterze politycznym, skierowanych na osłabienie bezpieczeństwa kraju*¹¹.

Na tej podstawie autor uważa, że nie należy rozdzielać bezpieczeństwa kraju na różnorodne segmenty, a tylko rozpatrywać go na płaszczyźnie gospodarczej oraz przy pomocy ekonomicznych instrumentów¹².

Ekonomiczne bezpieczeństwo traktowane jest jako pochodna problemów politycznych oraz określane w tym ujęciu jako „aspekty ekonomiczne bezpieczeństwa”. Zagrożenie wewnętrzne bezpieczeństwa kraju stało się przedmiotem nieco szerszego zainteresowania na gruncie polskim dopiero pod wpływem kryzysu mającego miejsce na początku lat osiemdziesiątych XX wieku.

Z kolei drugie podejście cechuje głównie rozszerzanie rozumienia tradycyjnego ekonomicznego bezpieczeństwa (poza polityczne problemy w zewnętrznych relacjach lub też poza obronno-ekonomiczne kwestie) oraz nadawanie zasadniczej, stosunkowo samodzielnej rangi kwestiom gospodarki bezpieczeństwa (jej rozwoju oraz wynikającej z tego zdolności systemu gospodarczego do zaspokajania różnych potrzeb). Konsekwencją tego jest to, iż w kręgu zainteresowania w obszarze badań nad bezpieczeństwem kraju więcej uwagi poświęca się czynnikom wewnętrznym gospo-

Zachód, PISM, Warszawa 1990, s. 8.

9 Tamże, s. 9.

10 Tamże, s.8.

11 Tamże, s.24.

12 Tamże, s.22-23.

darczego rozwoju. Bowiern to one obecnie decydują o stopniu rozwoju państwa oraz jego międzynarodowym znaczeniu – w tym także o jego militarnej sile, jak również warunkują relacje z zewnętrznym otoczeniem. Takie podejście przyczyniło się do wyróżnienia płaszczyzny ogólnogospodarczej bezpieczeństwa ekonomicznego. Na skutek tego typu stanowiska względnie samodzielnie treść otrzymało zarazem gospodarcze bezpieczeństwo oraz bezpieczeństwo gospodarczo-obronne.

Za przykład szeroko rozumianego ekonomicznego bezpieczeństwa może posłużyć stanowisko prezentowane przez Z. Kołodziejaka, który odróżnia płaszczyznę ogólnogospodarczą oraz obronno-ekonomiczną bezpieczeństwa ekonomicznego oraz analizuje je oddzielnie. Zdaniem tego autora istotę płaszczyzny pierwszej oddaje poniższa definicja:

Bezpieczeństwo ekonomiczne jest to zdolność systemu gospodarczego państwa (grupy państw) do takiego wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju i międzynarodowej współzależności ekonomicznej, które będą gwarantowały jego niezagrożony rozwój¹³.

Natomiast w celu uchwycenia istoty płaszczyzny drugiej Z. Kołodziejak wprowadził pojęcie „ekonomiczne bezpieczeństwo obronne”:

[...] oznacza zdolność systemu gospodarczego państwa (grupy państw związanych wspólnym układem) do efektywnego przeciwstawienia się zewnętrznej ingerencji ekonomicznej oraz niezagrożonego rozwoju potencjału obronno-ekonomicznego i funkcjonowania gospodarki obronnej¹⁴.

Tego typu zabieg uzasadniony jest utrzymywaniem się dość dużych zagrożeń, a także silnych zależności pomiędzy ekonomicznym bezpieczeństwem i obronnym systemem ekonomicznym kraju. Tego rodzaju rozróżnienie jest zgodne ze wzrostem znaczenia różnych kwestii gospodarczych w strukturze racji stanu współczesnych krajów oraz stanowi właściwą podstawę do połączenia oraz szukania równowagi pomiędzy powyższymi płaszczyznami.

Należy podkreślić, iż definicja ekonomicznego bezpieczeństwa jest bardzo bliska (a w właściwie tożsama) z wyróżnieniem pozytywnego bezpieczeństwa (silne akcentowanie rozwoju oraz wykorzystywanie jego czynników, w tym również gospodarczych współzależności z zagranicą). Natomiast definicja obronnego bezpieczeństwa ekonomicznego akcentuje głównie zdolność do przeciwstawienia się zagrożeniom (i zakłada ona

13 E. Frejtag-Mika, Z. Kołodziejak, W. Putkiewicz, *Bezpieczeństwo ekonomiczne...* op. cit., s. 10.

14 J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa...* op. cit., s. 18.

obronę przed tymi zagrożeniami) w zgodzie z obszarem zainteresowań ekonomiki obrony, zaś w swojej treści bliska jest pojęciu negatywnego bezpieczeństwa.

Bardzo podobne stanowisko w tej kwestii przyjmuje Z. Stachowiak, przedstawiając pojęcie ogólne ekonomicznego bezpieczeństwa, poprzez połączenie treści obydwu propozycji Z. Kołodziejaka. Autor ten proponuje definicję:

Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju – oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych¹⁵.

Z. Stachowiak podobnie jak Z. Kołodziejak, wyróżnia dwie płaszczyzny bezpieczeństwa, jednak nadaje im trochę inne nazwy, a także odmienne oraz znacznie bardziej rozwinięte interpretacje tychże obszarów. Według tego autora płaszczyzna społeczno-gospodarcza (czyli ogólnoeconomiczna) w obszarze państwowym wyrażana jest jako cel i rozwój gospodarki oraz międzynarodowych powiązań, w ten sposób gwarantując stabilność funkcjonowania oraz odporność na zagrożenia, a także destabilizację społeczno-politycznego systemu, jak i osłabienia obronnej zdolności.

Rozpatrywanie ekonomicznego bezpieczeństwa na ekonomiczno-obronnej płaszczyźnie konkretyzuje do „ekonomicznego bezpieczeństwa obronnego”¹⁶.

Co w wymiarze pojedynczego kraju oznacza zdolność gospodarczego systemu do skutecznego przeciwstawiania się ekonomicznej ingerencji zewnętrznej, a także w niezagrożonym rozwoju obronno-ekonomicznego potencjału oraz funkcjonowania różnorodnych modeli obronnej gospodarki. Przyjmując poglądy powyższych autorów, bezpieczeństwo ekonomiczne rozpatrywać należy na dwóch podstawowych, nakładających się na siebie płaszczyznach¹⁷: ogólnoeconomicznej (czyli społeczno-ekonomicznej) oraz ekonomiczno-obronnej (albo węższej – obronno-ekonomicznej).

Po przedstawieniu różnych sposobów zdefiniowania bezpieczeństwa ekonomicznego, należy przystąpić do jego określenia w strukturze bezpie-

15 Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, [w:] *Ekonomika obrony*, red. W. Stankiewicz, AON, Warszawa 1994, s. 189.

16 Tamże, s. 190.

17 Tamże, s. 189-200.

czeństwa kraju.

1. BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE A SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Ekonomiczne bezpieczeństwo stanowi ważną częścią oraz jest jednym z filarów bezpieczeństwa kraju, zaś wartości w obszarze ekonomicznym mają bardzo silny wpływ na określenie racji stanu. Z tych powodów trzeba przedstawić sposoby nieco szerszego rozumienia definicji „bezpieczeństwo państwa” i miejsca bezpieczeństwa ekonomicznego w strukturze bezpieczeństwa kraju. Ponieważ na tej podstawie dopiero możliwe stanie się określenie podstawowych wartości w strefie ekonomicznej, mogące stanowić podstawę ocen bezpieczeństwa ekonomicznego.

Bezpieczeństwo państwowe (narodowe) jest kategorią społeczną wyrażającą ocenę stopnia zaspokajania zasadniczych potrzeb ludzkich, między innymi takich, jak potrzeby stabilności, istnienia, tożsamości oraz dobrobytu. Bezpieczeństwo państwowe często formułowane jako brak jakichkolwiek zagrożeń wartości narodowych bądź jako prawdopodobieństwo przetrwania (czyli zachowania) narodowej państwowości. Wobec tego termin bezpieczeństwa państwa trzeba rozumieć bardzo szeroko: z jednej strony należy go rozumieć jako stan, który jest określony poprzez szereg mierzalnych czynników oraz okoliczności, które poddają się osądowi racjonalnemu, zaś z drugiej strony jako mniej albo bardziej subiektywne poczucie rządu, a także narodu, iż kraj jest bezpieczny. Bezpieczeństwo państwowe bardzo silnie akcentuje kwestię woli przetrwania, a zatem: zachowania swojej własnej egzystencji oraz tożsamości, a także integralności terytorialnej oraz suwerenności politycznej i militarnej, a także społeczno-gospodarczej, jak również dążenie kraju do wzrostu własnej potęgi przez rozwój wewnętrzny albo zewnętrzną ekspansję. Bezpieczeństwo państwowe zatem jawi się jako zachowania oraz dążenia kraju na międzynarodowej arenie do osiągnięcia i utrzymania oraz utrwalenia wszelkich zasadniczych ogólnocywilizacyjnych wartości.

Bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo narodowe to terminy często używane zamiennie, co w odniesieniu do naszego kraju wydaje się całkowicie uzasadnione. Jednak między tymi pojęciami można dostrzec również różnice. Gdy w teorii międzynarodowych stosunków jest mowa o bezpieczeństwie państwa, to przeważnie akcentowane jest istnienie oraz pewność przetrwania (czyli poczucie pewności kraju w międzynarodowo-

wym środowisku oraz brak jego zagrożenia i ochrona przed zagrożeniami).

Natomiast gdy mówimy o narodowym bezpieczeństwie w znaczeniu ogólnospołecznym, wówczas najczęściej podkreślane jest zaspokojenie między innymi takich potrzeb, jak: pewność przetrwania, istnienie, tożsamość, stabilność, ochrona poziomu oraz jakości życia. Utożsamianie bezpieczeństwa państwa oraz bezpieczeństwa narodowego znalazło swoje uzasadnienie w logice związków pomiędzy państwem a narodem. Jeżeli przyjąć, iż państwo to globalna organizacja społeczeństwa, która kształtuje zachowania obywateli (mieszkańcych na danym terytorium) przy pomocy norm prawa, które są opatrzone sankcją państwowego przymusu, wówczas dopuszczalne jest traktowanie zamiennie terminów „państwo” takimi pojęciami, jak „naród”, „kraj”, „społeczeństwo”, „ojczyzna”. Jednak w ujęciu współczesnym „naród” jest to obywatelskie społeczeństwo, w odróżnieniu od „nacji, która traktowana jest jako synonim narodowości. Zaś państwo, w pewnym uproszczeniu, to jego obywatele oraz terytorium.

B. Balcerowicz podaje, iż bezpieczeństwo państwa jest to pojęcie bardzo szerokie oraz wieloaspektowe, najczęściej rozumiane jako¹⁸:

- naczelna (czyli egzystencjalna) potrzeba kraju;
- cel działalności (czyli funkcjonowania) kraju;
- stan, gdzie jest brak zagrożeń zasadniczych wartości zarówno państwa, jak i narodu;
- poczucie pewności kraju w międzynarodowym środowisku;
- stan równowagi między zagrożeniem a potencjałem obronnym;
- zdolność całego narodu do chronienia jego wartości przed wszelkimi zagrożeniami;
- stan oraz społeczny proces zmierzający do stałego samodoskonalenia (czyli ulepszania środków oraz mechanizmów, które zapewniają bezpieczeństwo).

Definicje zarówno bezpieczeństwa państwowego jak i narodowego bezpieczeństwa są formułowane nie na podstawie jakiś abstrakcyjnych spekulacji, ale z uwzględnieniem bardzo konkretnych warunków zarówno historycznych, i geopolitycznych oraz gospodarczych i demograficznych a także cywilizacyjnych jak również ocen oraz polityczno-wojskowych przewidywań¹⁹.

18 B. Balcerowicz, *Obrona państwa średniego*, AON, Warszawa 1997, s. 33.

19 A.D. Rotfeld, *Europejski system bezpieczeństwa in statunascendi*, PISM, Warszawa 1990, s. 19.

Znaczenie ekonomicznego składnika w budowie bezpieczeństwa dostrzega oraz podkreśla bardzo wielu autorów. Jedno z najbardziej czytelnych przedstawień w tej sprawie brzmi w następujący sposób:

W tradycji myślenia o bezpieczeństwie bardzo często dostatek, dobrobyt i bogactwo sytuowane są wśród jego warunków. Od dawna szczęście, pomyślność i pewność podejmowanych przez ludzi starań w celu realizacji swego życia (jego prolongowania i doskonalenia) uzależniano od warunków ekonomicznych. Były one i są elementem, filarem i czynnikiem oraz warunkiem bezpieczeństwa. Wyrażane są przez komponent, nazywany dziś bezpieczeństwem ekonomicznym. Ono zaś osnute jest na jakimś bogactwie, dobrobycie i dostatku tudzież dochodzie (narodowym) lub produkcji (globalnym) zarówno wytwarzanym, jak i podzielonym. Dość powszechne jest bowiem przekonanie, iż bogactwo i dobrobyt dopełniają istotnie szczęście i bezpieczeństwo. Stąd i sytuowanie tego komponentu wśród kardynalnych filarów, na których wsparte jest bezpieczeństwo, pojmowane, już to jako taka forma istnienia i życia, która zapewnia trwanie, przetrwanie i zwiększa szanse na jego rozwój, już to jako pewność trwania i przeżycia oraz swobody rozwoju²⁰.

Bezpieczeństwo kraju to kategoria wielowymiarowa oraz może być realizowana na bardzo wielu różnych płaszczyznach. Bezpieczeństwo państwa to zbiór subelementów, które nakładają się na siebie tak, jak: militarne, terytorialne, polityczne i ekonomiczne. Dzięki czemu można wyróżnić podstawowe rodzaje bezpieczeństwa państwowego, takie jak:

- militarne,
- terytorialne (geofizyczne),
- polityczne,
- ekonomiczne.

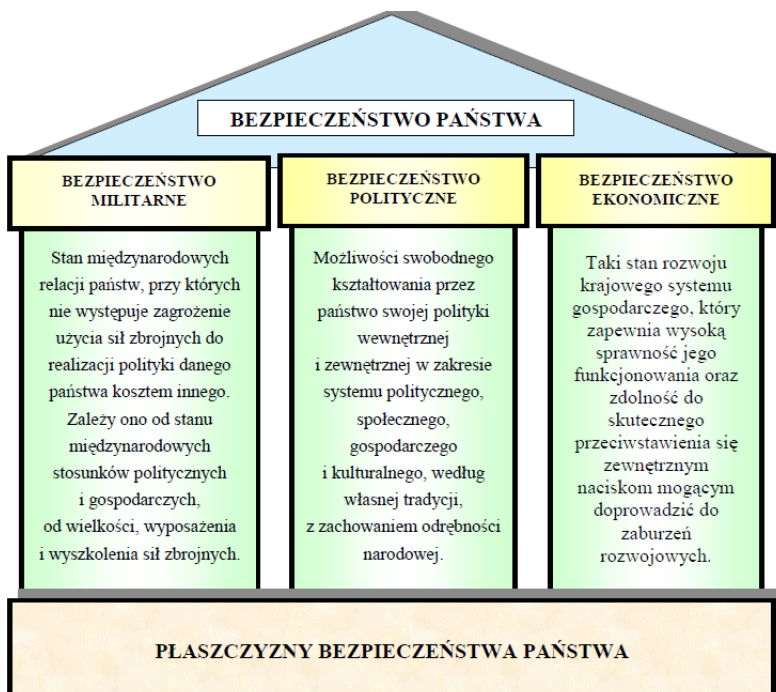
Oznacza to równocześnie, iż bezpieczeństwo państwa swoim zakresem obejmuje wartości, które są artykułowane w różnych płaszczyznach. Najistotniejsze z nich mieszczą się w sferach²¹:

- politycznej,
- militarnej,
- ekonomicznej (rysunek 1).

²⁰ J. Świniarski, *Ekonomia wojenna...* op. cit., s. 29-30.

²¹ S. Michałowski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne w stosunkach Wschód-Zachód...* op. cit., s. 19.

Rysunek 1. Płaszczyzny bezpieczeństwa państwa

Źródło: *Podstawy, mechanizmy i procedury kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej*. Kryptonim „PMP-BENSSO”. *Metodologia i model badań bezpieczeństwa ekonomicznego kraju*, red. Z. Stachowiak, AON, Warszawa 2001, s. 46.

To są najczęściej oraz dosyć zgodnie wymieniane przez wielu autorów w literaturze przedmiotu filary bezpieczeństwa państwa. Nie dążąc do zbudowania definicji oraz do przedstawienia ich istoty, można przyjąć przytoczone niżej propozycje Z. Stachowiaka²².

Wojskowej płaszczyzny dotyczy bezpieczeństwo militarne państwa i oznacza ono stan relacji międzynarodowych krajów, gdzie nie występuje żadne zagrożenie użycia zbrojnych sił przy realizacji polityki danego kraju kosztem innego. Poziom bezpieczeństwa militarne jest zależny od

²² Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne...* op. cit., s. 186.

stanu stosunków międzynarodowych zarówno politycznych, jak i gospodarczych oraz od poziomu społeczno-gospodarczego rozwoju, a także od obowiązującej w danym państwie doktryny strategicznej. Z bezpieczeństwem militarnym ściśle jest związane terytorialne bezpieczeństwo, oznaczające integralność terytorialną państwa oraz nienaruszalność jego granic, bezpieczeństwo to zależy od wielkości i wyposażenia oraz wyszkolenia sił zbrojnych, których podstawowym zadaniem jest zarówno odstraszanie, jak i obrona państwa.

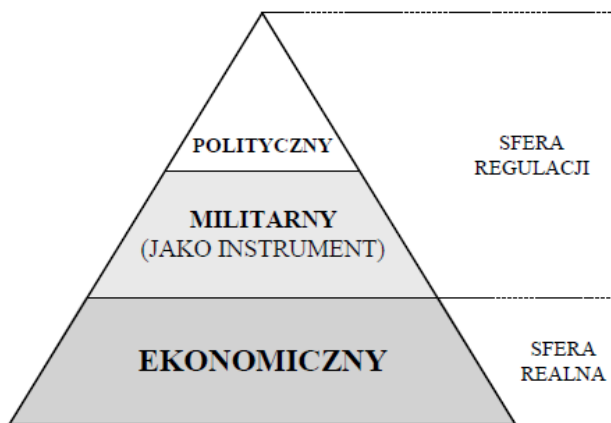
Natomiast polityczne bezpieczeństwo traktowane jest jako możliwości nieskrępowanego kształtowania przez państwo własnej wewnętrznej oraz zewnętrznej polityki w obszarze systemu społecznego, politycznego, gospodarczego oraz kulturalnego, według swojej tradycji, oraz z zachowaniem własnej odrębności narodowej.

Z kolei pod pojęciem ekonomicznego bezpieczeństwa kraju trzeba rozumieć stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, zapewniającego dużą sprawność jego funkcjonowania, a także zdolność do efektywnego przeciwstawienia się naciskom zewnętrznym, które mogą doprowadzić do jakiś rozwojowych zaburzeń. Przy czym komplikacje zaczynają się dopiero podczas określania relacji oraz hierarchii tych filarów względem siebie²³.

Hierarchizacja tradycyjna określonych rodzajów bezpieczeństwa kraju pod względem wartości oraz wagi, na ogół umieszcza na szczycie bezpieczeństwo militarne oraz ściśle z nim powiązane bezpieczeństwo fizyczne. Dalej jest bezpieczeństwo polityczne, zaś na końcu bezpieczeństwo ekonomiczne. Tego typu układ przedstawia rysunek 2, do którego budowy zostały wykorzystane pojęcia zarówno sfery realnej, jak i regulacji.

23 J.S. Nye, *Kollektive wirtschaftliche Sicherheit*, „Europa Archiv” 1974, nr 19.

Rysunek 2. Układ podstawowych czynników bezpieczeństwa państwa

Źródło: *Podstawy, mechanizmy i procedury kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z punktu widzenia narodowej i sojuszniczej strategii obronnej*. Kryptonim „PMP-BENSSO”. Cz. 1. *Metodologia i model badań bezpieczeństwa ekonomicznego kraju*, red. Z. Stachowiak, AON, Warszawa 2001, s. 49.

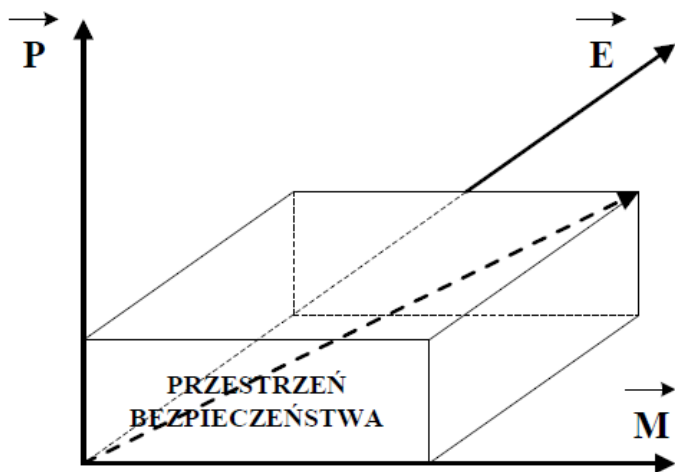
Sferę realną tworzą komponenty gospodarcze oraz gospodarczo-obronne. Procesy w nich zachodzące posiadają charakter materialny (czyli fizyczny), zaś ich efektem jest potencjał militarny oraz potencjał gospodarczy państwa.

Natomiast sferę regulacji tworzy komponent polityczny, gdzie przebiegają różne informacyjno-decyzyjne procesy, które określają tworzenie oraz wykorzystanie potencjałów realnej sfery, jak również stosowne oddziaływanie na otoczenie (w zgodzie z przyjętą ogólnie racją stanu). Przy czym militarny czynnik to instrument wykorzystywany do zapewnienia bezpieczeństwa kraju znajdujący się w dyspozycji politycznego komponentu. Jednakże zmiany, które zachodzą we współczesnym świecie, burzą przedstawiony powyżej układ tradycyjny. Relacje pomiędzy tymi rodzajami (czyli filarami) nieustannie podlegają zmianom pod wpływem zarówno przemian, jak i przekształceń czy to gospodarczych, czy politycznych oraz

militarnych, jak również cywilizacyjnych w poszczególnych państwach lub regionach, a także na całym świecie. Zmieniają one znacznie wagę czynników, które określają rację stanu oraz warunki, które umożliwiają osiągnięcie albo zachowanie ekonomicznego bezpieczeństwa, jak również pozostałych segmentów bezpieczeństwa kraju.

Podejmowano również inne próby uporządkowania relacji pomiędzy wyżej wymienionymi filarami. Polegały one głównie na założeniu mówiącym o substytucyjności względem siebie określonych filarów bezpieczeństwa kraju. Tego typu koncepcję zaprezentował L. Ciborowski. Autor ten do wyznaczenia przestrzeni bezpieczeństwa kraju użył wektorów siły, które odpowiadają określonym płaszczyznom bezpieczeństwa (czyli wektory siły politycznej i militarnej oraz ekonomicznej)²⁴.

Rysunek 3. Przestrzeń bezpieczeństwa

Źródło: L. Ciborowski, *Analiza zagrożeń Rzeczypospolitej Polskiej*, „Zeszyty Naukowe AON” 1993, nr 3(12), s. 14.

L. Ciborowski twierdzi, iż objętość oraz kształt tejsze przestrzeni są całkowicie inne dla każdego państwa, zaś wektor wypadkowy to odzwier-

²⁴ L. Ciborowski, *Analiza zagrożeń Rzeczypospolitej Polskiej*, „Zeszyty Naukowe AON” 1993, nr 3(12), s. 14–18.

ciędlenie ogólnikowej idei obrony państwa. Jednakże powyżej przedstawiona idea posiada ograniczoną użyteczność, gdyż praktyka dowodzi, że poszczególne filary wcale nie muszą względem siebie być substytucyjne. Z kolei komplementarność tych składników jest bardzo wyraźnie jednostronna i wyrażona jest zależnością realnych sił politycznych i militarnych od gospodarczego potencjału.

Ekonomiczne bezpieczeństwo razem z militarnym oraz politycznym bezpieczeństwem jest częścią składową racji stanu danego państwa. Racja stanu wymaga, aby zostało zagwarantowane bezpieczeństwo polityczne, militarne i ekonomiczne lub podjęcie działań oraz użycie środków, które mają zapewnić albo przywrócić stan pożądany. Dlatego przed podjęciem tego typu działań trzeba określić:

1. co rozumie się pod pojęciem bezpieczeństwa politycznego i militarnego oraz ekonomicznego;
2. dzięki jakim metodom mają zostać one osiągnięte;
3. jakie podmioty są odpowiedzialne za realizację celów, które określają rację stanu.

Z tych powodów określenie zarówno miejsca, jak i roli ekonomicznego bezpieczeństwa (lub aspektów ekonomicznych bezpieczeństwa) nastęrcza sporo trudności. Łatwo jest dopatrzeć się powiązania oraz współzależności, z kolei trudno jest określić hierarchię tychże aspektów, to jest politycznych i militarnych oraz ekonomicznych.

Z powyższego wynika nierozstrzygnięty problem, a mianowicie: czy ekonomiczna polityka ma być pochodną pozaekonomicznych celów (na przykład zagranicznej polityki), czy też polityczne problemy powinny określać politykę w pozostałych obszarach. Tego typu dylematy również dostrzegają inni autorzy, twierdząc iż:

„Podobnie jak o stanie bezpieczeństwa nie stanowi w sposób wyłączny żaden z wymienionych aspektów, tak również ich suma nie daje jeszcze pojęcia o stanie bezpieczeństwa państwa”²⁵.

W tej kwestii ścierają się ze sobą dwa stanowiska: pierwsze, które opowiada się za nadrzędnością zarówno politycznych, jak i militarnych kwestii dotyczących bezpieczeństwa kraju nad ekonomicznymi aspektami oraz drugie, które opowiada się za przewagą gospodarczych interesów²⁶. Przy

25 A. Lubbe, *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa...* op. cit., s. 61.

26 *Międzynarodowe czynniki bezpieczeństwa Polski*, red. A.D. Rotfeld, PWN, Warszawa 1986, s. 15.

czym drugie stanowisko coraz bardziej zyskuje na znaczeniu. O zmianach w układzie w hierarchii filarów bezpieczeństwa, między innymi, świadczy niżej przytoczona wypowiedź:

„Od 40 lat trzymamy się wojskowej definicji bezpieczeństwa narodowego. A bezpieczeństwo narodowe to problem ekonomiczny. Kto traci głębię i lasy – straci wkrótce zdolność produkcyjną”²⁷.

Szukając odpowiedzi na pytanie: które kwestie (cele) są ważniejsze?, należy uświadomić sobie, że najważniejsza jest pilność albo waga określonego aspektu podczas realizacji interesów albo racji stanu danego państwa w określonej sytuacji oraz w danym momencie.

Współcześnie bezpieczeństwo kraju wiązane jest z szerokim zakresem zaspokajania potrzeb, między innymi takich, jak: przetrwanie, istnienie, dobrobyt i tym podobne. Wartości, do jakich odwołuje się definicja bezpieczeństwa, wyprowadzane są od potrzeb ludzkich i potrzeb społeczeństw. Swoją wyraz znajdują one w dążeniach, zaś te z kolei formułowane są w postaci racji stanu oraz wartości naczelných i żywotnych interesów²⁸.

Potrzeby, które są związane z ekonomicznym bezpieczeństwem, posiadają charakter obiektywne. Jednakże działania, które zmierzają do ich zaspokojenia, przede wszystkim zależą od postrzegania subiektywnego tychże potrzeb oraz oceny ich rangi, a także doboru środków, które służą do ich zaspokojenia. Taki zestaw służyć może jako kryteria oceny stanu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Zaś kryteria te można wyprowadzić z różnych źródeł, mianowicie:

1. z konsumpcyjnych oraz rozwojowych potrzeb całego społeczeństwa;
2. z miejsca gospodarki w systemie bezpieczeństwa kraju.

Naczelne oraz w podstawowe gospodarcze wartości uniwersalne dla kraju można pogrupować w trzech ze sobą powiązanych segmentach. Dla Polski wartościami naczelnymi w ekonomicznej sferze (interesami) są:

1. dobrobyt całego społeczeństwa, który odpowiada współczesnym cywilizacyjnym standardom oraz społeczno-gospodarcza i polityczna wewnętrzna stabilność, która wynika z negocjacyjnego sposobu rozwiązywania gospodarczych sprzeczności wewnętrznych;

²⁷ *Raport o stanie świata – wywiad z Lesterem Brownem*, „Ameryka”, Wiosna 1990, s. 11. Pomijając ekologiczne zaborwienie tej wypowiedzi, obrazuje ona zmianę myślenia o bezpieczeństwie.

²⁸ Tamże.

2. właściwa ranga rodzimej gospodarki w międzynarodowej społeczności;

3. zapewnienie bezpieczeństwu kraju – w jego wszystkich wymiarach – podstaw materialnych.

Zaproponowany powyżej zestaw kryteriów oceny ekonomicznego bezpieczeństwa państwa ujmuje oraz porządkuje wszelkie powyżej przywoływane ekonomiczne wartości, które wyznaczają rację stanu kraju.

REFERENCES

1. Balcerowicz B., *Obrona państwa średniego*, AON, Warszawa 1997.
2. Ciborowski L., *Analiza zagrożeń Rzeczypospolitej Polskiej*, „Zeszyty Naukowe AON” 1993, nr 3(12).
3. Cieślarczyk M., *Psychospołeczne i organizacyjne elementy bezpieczeństwa i obronności, rozprawa habilitacyjna*, AON, Warszawa 1998
Międzynarodowe czynniki bezpieczeństwa Polski, red. A.D. Rotfeld, PWN, Warszawa 1986.
4. Frejtag-Mika E., Kołodziejak Z., Putkiewicz W., *Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie*, Wyd. Politechniki Radomskiej im. K. Pułaskiego, Radom 1996.
5. Hitch C. J., McKean R. N., *Ekonomika obrony w erze jądrowej*, Wyd. MON, Warszawa 1965.
6. Lubbe A., *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa*, „Sprawy Międzynarodowe” 1997, nr 4.
7. Majchrzak F., *Bezpieczeństwo ekonomiczne a teoria wojny gospodarczej*, [w:] Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996.
8. Michałowski S., *Bezpieczeństwo ekonomiczne w stosunkach Wschód-Zachód*, PISM, Warszawa 1990.
9. Nye J.S., *Kollektive wirtschaftliche Sicherheit*, „Europa Archiv” 1974, nr 19.
10. *Raport o stanie świata – wywiad z Lesterem Brownem*, „Ameryka”, Wiosna 1990, s. 11.
11. Rotfeld A.D., *Europejski system bezpieczeństwa in statunascendi*, PISM, Warszawa 1990.

12. Świniarski J., *Ekonomia wojenna i ekonomia pokojowa w systemie ogólnej teorii bezpieczeństwa*, [w:] *Ekonomika wojskowa i logistyka wojskowa – podobieństwa i różnice*, Materiały sympozjum, AON, Warszawa 1998.
13. Świniarski J., *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, Wyd. ULMAK, Warszawa– Pruszków 1997.
14. Zieliński R., *Kierowanie gospodarką socjalistyczną w świetle teorii bezpieczeństwa ekonomicznego*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Teoria i praktyka*, red. Z. Kolodziejak, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1986.